

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

Eskiçağ Tarihi II

Asurlular

7. Hafta

özenilen üniversite

Eski Asur Krallığı:

Asur kenti, Büyük ve Küçük Zap ırmaklarının Dicle ile birleştikleri kesimde, Dicle Nehri'nin batı kıyısında yer alır. Kent, Eski Asur Krallığı döneminde önemli bir ticaret ve kült merkezi olmuş; 7. yüzyıla kadar da bu özelliğini korumuştur. Ülke ve kent adını baştanrı Asur'dan almıştı. Bu nedenle Asur'un başkent olarak uygun konumda olmadığını düşünerek daha kuzeyde yeni büyük merkezler kuran krallar bile burada gömülmek istemişlerdir. Zagros Dağları'nın doğusundan elde edilen kalay ve güneydeki Babil ülkesinden sağlanan tekstil ürünleri, başta Orta Anadolu olmak üzere ihtiyaç duyulan bölgelere Asurlu tüccarlar tarafından bu merkezden pazarlanıyordu. Asur'un ikinci binyıl başlarında ticarete oynadığı rol hem kendi siyasal pozisyonunu hem de Anadolu'nun gelişim çizgisini köklü bir biçimde değiştirmiştir. Asur Devleti bu dönemden sonra, Mezopotamya uygarlıkları arasında kuzeyin güçlü temsilcisi olarak öne çıkmıştır. Anadolu ise bu ticaret aracılığıyla hem Mezopotamya'nın lüks tüketim mallarıyla hem de Asurlu tüccarların tuttıkları kayıtlar aracılığıyla ilk kez yazıyla tanışmıştır.

Kral listelerine göre, ikinci binyılın ilk yarısında Asur'da kırkın üzerinde kral hüküm sürmüştür. Bunlardan yalnızca birkaçının iktidarda kalış tarihleri ve etkinlikleri konusunda doğru bilgilere sahibiz. **Asur tarihi çok genel bir değerlendirmeye üç başlık altında incelenir: ikinci binyılın ilk yarısı "Eski Asur", ikinci yarısı "Orta Asur", 1000-612 yılları ise "Yeni Asur" olarak adlandırılır.**

Kuzey Mezopotamya'da Eski Asur Krallığı'nın siyasal olarak söz sahibi olması, I. Şamşi-Adad (1813-1781) döneminde, bölgenin Eşnunna Krallığı'nın baskısından kurtulmasıyla başlar. Krallık yılları belli olmamakla birlikte, listelerde Şamşi-Adad

öncesinde I. Erişum, Ikunum, I. Sargon (Şarru-kin), II. Puzur-Assur, Naram-Sin ve II. Erişum adlı altı kralın adı geçer.

Şamşi-Adad kendisine Asur'un kuzeybatısında, Yukarı Habur bölgesinde Şubat Enlil (Tel Leilan) adlı yeni bir kent kurarak buraya yerleşmiş; oğullarından İşme-Dagan'ı Asur yakınlarında olduğu anlaşılan Ekallatum'a, Yaşmah-Adad'ı ise Mari'ye yönetici olarak atamıştır. Yazıtlara geçen önemli faaliyetlerinden biri de kuzeydeki Ninive kentinde beş yüzyıl önce yapılmış olan İştar Tapınağı'nı onarmasıdır.

I. Şamşi-Adad

Asur'un bölgede egemen bir güç olmasıyla yazılı belgelerin tarihlenmesinde Akadca limmu (Grekçe eponym) olarak adlandırılan bir sistem uygulanmaya başlanmıştır.

. Eski Asur döneminde uygulanmaya başlayan sistemde, her yıl seçilen bir yüksek devlet görevlisi limmu olarak tayin edilir; görevli olduğu yıl onun adıyla anılırdı. Kentlerde görevli limmular bir listede alt alta yazılarak kayıt altına alınırdı. Geçmiş yıllardan söz edilirken 'filanın limmu senesinde' biçiminde tarih düşülüyordu.

Orta Asur Krallığı

Kuzey Mezopotamya'nın önemli kenti Asur, siyasi güç dengelerinin yer değiştirmesi sonucu zaman zaman önemini yitirmiş gözükmele birlikte, yaklaşık iki bin yıl boyunca yönetici sülalesi ve tapınaklarıyla varlığını korumuştur. Hammurabi sülalesinin Babil çevresinde egemen olduğu ikinci binyılın ilk yarısında kuzeyde Eski Asur Krallığı I. Şamşi-Adad önderliğinde ön plana çıkmıştı. Bu dönemde kentin asıl önemi, Anadolu ile kurulan ve kısa bir kesinti dışında yaklaşık olarak 220 yıl kadar devam eden (1970-1750) organize bir ticaret faaliyetine merkezlik etmesinden kaynaklanmaktaydı. Asur, 1500 yıllarından itibaren Hurri Mitanni Devleti'nin egemenliğinde, Kuzey Mezopotamya'daki eski bir krallık merkezi olarak kalmış ve uzun süre uluslararası ilişkilerde adı anılmamıştır. Ancak 14. yüzyıl ortalarından

İtibaren Hitit İmparatorluğu'nun Mitanni'yi zayıflatan saldırıları ve baskıları, Asur'un yeniden siyasi arenada yer almasını sağlamıştır.

Asur kral listeleri incelenecek olursa, Mitanni egemenliği altında da kesintisiz bir biçimde birçok kralın tahta geçtiği ve kenti yönettiği görülür. Genel olarak ikinci binyılın ikinci yarısı Orta Asur olarak adlandırılrsa da Asur ancak bu süreçte Assur-uballit (1365-1330) ile I. Tıglat-pileser (1114-1076) arasındaki zaman diliminde güçlü bir biçimde varlığını hissettirebilmiştir.

Mitanni'nin zayıflamaya başladığı dönemde, Asur kentini yeniden bölgesel bir krallık merkezi haline dönüştürme çabasını başlatan ilk kral Assur-uballit'tir. Assur-uballit, Asur çevresinde denetimi sağladıktan sonra, doğuda bir zamanlar Mitanni'ye bağlı olan Nuzi ve Arrapha gibi kentleri alarak Zagroslara, kuzeyde de Toroslara kadar bölgeyi kendine bağlamayı başarmıştır.

Orta Asur Krallığı, I. Adad-nirari'den (1307-1275) itibaren hem Kuzey Suriye hem de güney Mezopotamya içlerine doğru genişleyerek bölgenin en güçlü devleti olmuştur.

Yerine geçen I. Şalmanassar (1274-1245), artık iyice küçülmüş ve zayıflamış olan Hurri- Mitanni Devleti'ni tarih sahnesinden silerek bu bölgeyi Asur ülkesinin bir parçası yapmış ve geniş nüfus kitlelerini başka topraklara göç etmeye zorlayarak bölge güvenliğini sağlamıştır. Salmanassar, ilgi alanını Kuzey Suriye ile sınırlamamış; Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde kabileler halinde yaşayan Uruatri gücüyle de savaşmıştır.

Orta Asur kralları batıda Fırat Nehri'ne, kuzeyde de Yukarı Dicle bölgesi ve Toroslara kadar olan alanı kontrol altına almayı başarmışlardır. Özellikle Yukarı Dicle bölgesinde, Nairi ülkesinin sınırlarında, **Tuşhan**, **Sinabu** ve **Tidu** adını taşıyan garnizonlar kurarak bölgeyi Asur ülkesinin bir parçası haline getirmişlerdir.

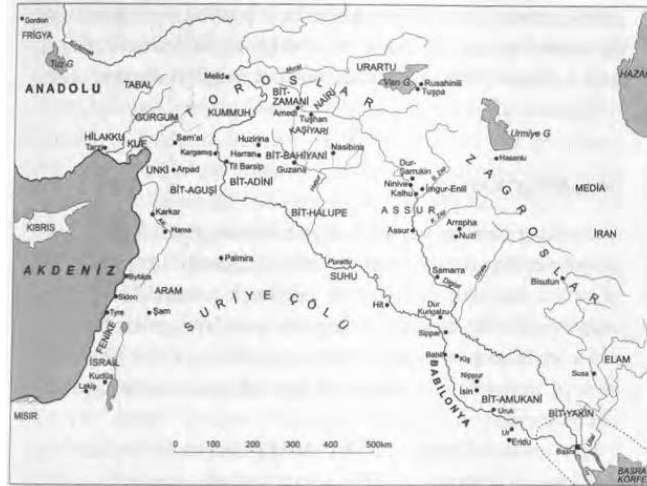
Salmanassar'dan sonra Asur kralı olan I. Tukulti-Ninurta (1244-1208) zamanında kuzeyde Nairi, güneyde de Bahit ülkesi üzerine politika geliştirilmiştir. Van Gölü havzasının batısından başlayan bir bölgenin adı olduğu anlaşılan Nairi'nin güney sınırı Mardin'in kuzeyindeki Tur-Abdin (Kaşiyari) Dağlarına kadar inmekteydi.

Güneydeki Babil'e egemen olmak ise hem köklü Sumer ve Akad mirasına sahip çıkmak hem de zengin kentleri elde etmek anlamına gelmekteydi. Tukulti-Ninurta, Babil kralı IV. Kaştiliaş'ı (1242-1235) yenmiş ve onun yerine kente bir Asurlu yönetici tayin etmiştir.

Orta Asur döneminin son güçlü kralı I. Tiglat-pileser (1114-1076), Arami göçlerine karşı başkent çevresini koruyabilmek için Fırat'ın öte yakasına ulaşan 28 sefer gerçekleştirmekle övünür. Kendisi bütün bu seferlerin başarıyla sonuçlandığını vurgulasa da seferlerin hemen her yıl yenilenmesi, bazı yıllar iki kez yapılması, söylenenlerin tersine, aslında tehlikenin tam anlamıyla ortadan kalkmadığını gösterir. Aramiler bu dönemden sonra, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'daki bazı kentlerde kontrolü ele geçirecek birer krallık olarak anılırlar. Tiglat-pileser zamanında Asur'u etkileyen Arami göçlerine, kuzeyden gelen Muşki adlı bir topluluk daha eklenir. I. Tiglat-pileser'in Yukarı Dicle bölgesine gerçekleştirdiği seferler ve Dicle'nin kaynağına yaptırdığı kabartması ve kazdırdığı yazıdan bu zor dönemin önemli ve kayda değer başarılı gelişmeleri arasında sayılır. Ancak tüm bunlar yalnızca Asur krallarının başarılarıyla övünen bir üslupla kaleme alınmış; başarısızlıklardan asla söz edilmemiştir.

Yeni Asur Krallığı

Orta Asur dönemi sonlarında dış dünya ile bağlan büyük oranda kopmuş, kentlerdeki insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar zayıflamış olan **Assur'un gerçek anlamda doğuşu, 10. yüzyıl sonlarında II. Assur-dan (934-912) ve oğlu II. Adad-nirari (911-891) döneminde gerçekleşmiştir.** Önce Asur, Kalhu ve Ninive kentlerinin bulunduğu başkent çevresinde güvenlik sağlanmış, ardından krallığın güçlenmesine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. II. Adad-nirari, kuzey ve batıdan gelen Arami ve Nairi halklarına karşı başarılı seferler gerçekleştirmiş, güneyde Arrapha (Kerkük) civarında Babil'in kontrolüne geçen bölgede yeniden denetimi sağlamıştır. Asur orduları, doğu ve güney sınırlarını güvence altına aldıktan sonra, Orta Asur döneminden sonra elden çıkarılan batı ve kuzeybatı bölgelerine doğru ilerlemiştir.

II. Adad-nirari, büyük bölümü Aramileşen bu bölgedeki Hanigalbat, Huzirina (Sultantepe), Guzana (Tel Halaf) çevresindeki Bit-Bahiyani'yi ele geçirdi ve Asur'un egemenliğini Habur bölgesini de içine alacak şekilde yaydı. Asur Krallığı bundan sonra bölgedeki kentleri kendine vergi ve haraç veren vasal yönetimler haline getirmiş ve böylece Akdeniz'e ve Toroslardaki hammadde yataklarına ulaşan yolların denetimini sağlamada önemli bir adımı gerçekleştirmiştir. Güney sınırı ise 891 yılında Babil ile yapılan antlaşma ile güvence altına alınmış; karşılıklı kız alıp vermeyle de oluşturulan güven ortamı güçlendirilmiştir.

II.Adad-nirari'nin yerine geçen oğlu II.Tukulti-Ninuna (890-884) da aynı bölgeler üzerine düzenli seferler yapmayı sürdürmüştür. Arami kabilelerinden Bit-Zamani, Mardin ve Tur Abdin Dağları (Kaşiyari) üzerinden ilerleyerek Diyarbakır bölgesine yerleşmişti. Tukulti-Ninurta, Orta Asur Krallığı döneminde de Asur'un bir parçası olan Yukarı Dicle bölgesinin denetimini söz konusu topluluğa kaptırmamak için 3 ya da 4 sefer gerçekleştirmiştir.

Yeni Asur Krallığı, genişleme ve yeniden yapılanma girişimlerini II.Aşurnasirpal (883-859) zamanında artırarak sürdürdü. Denetim altına alınan bölgelerden elde edilen ganimetler ve sağlanan yeni insan gücü, başkent çevresinin imarında kullanılmaya başlandı

Yeni Asur döneminin güçlü ve dinamik krallarından II.Aşurnasirpal, iktidarda kaldığı 25 yıl boyunca kayıtlara geçen 14 sefer yapmıştır. Bu seferleri adeta gün be gün anlatan yıllıkların sonuç bölümleri dikkate alınırsa, esas amacın, ülkenin merkezinde büyüyen ve kalabalıklaşan kentlerin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak olduğu sezilebilir. Ülkenin batısında Aramiler yine hedeflerden en önemlisiydi.

II. Aşurnasirpal batıdaki sorunlarla uğraşmaya başlamadan önce doğu ve güneydoğu yönünde, Diyala bölgesine üç sefer gerçekleştirdi. Ülkesinin geleceğinin batı sınırlarının güvence altına alınmasıyla sağlanacağını iyi bildiği için, gücünün büyük bölümünü buraya yönlendirdi. Asur orduları, 882, 879 ve 866 yıllarında üç kez Güneydoğu Anadolu ve Yukarı Dicle bölgesinde ilerledi. İlk seferde, Nairi ülkelerinin güney sınırını oluşturan bölgedeki Tuşhan'da (Üçtepe) bir eyalet merkezi kuruldu. Böylece hem Torosları, aşip kuzeye, Anadolu'ya ulaşan yollar üzerinde güçlü bir merkez oluşturulmuş hem de Amedi (Diyarbakır) kenti çevresini kontrol eden Arami Bit-Zamani kabilesinin etkinliği azaltılmıştı. Bu seferlerin kayıtlarında bölgede bulunan bütün Nairi krallarından vergi alındığı belirtilir. Bölgeye gelişi ve saray inşası hakkında Kurkh Monoliti'nde bilgiler vermektedir.

II. Aşurnasirpal'in halefi III.Salmanassar (858-824) zamanında da ülkenin batısındaki yerel krallıklara karşı güç gösterisi artırılarak sürdürüldü. Asur'un eyalet sistemine dahil ettiği bölgenin sınırları batıda Fırat Nehri'ne, kuzeyde Toroslara kadar uzayan bir alanı kapsamaktaydı. Yağma ve sindirme seferleri ise planlı olarak kurulan üsler, yerel krallıklardan sağlanan destek ve ordunun yeniden yapılanmasıyla sınırlardan oldukça uzak bölgelere ulaşabiliyordu. Bu amaçla belirlenen yeni hedefler arasında Doğu Akdeniz kıyılarından daha öte, batıda Çukurova ve Orta Anadolu; kuzeyde ise Torosların ötesinde gelişmeye başlayan Urartu Devleti de vardı.

III. Salmanassar 34 yıllık saltanatı boyunca en az 34 sefer gerçekleştirdi. Bu seferler sonucunda elde ettiği başarıları ve kazanımları sarayının duvarlarına astırdığı kabartmalara, meydanlara diktirdiği steller ve başkent doğusundaki Balawat kenti kapıları üzerindeki tunç kaplamalara işleterek ölümsüzleştirdi.

III. Salmanassar döneminde Asur orduları, Toroslar ve berisindeki Doğu Anadolu yüksek yaylasında bulunan aşiretler üzerine 5 kez saldırdı. Van Gölü havzasında Arame adlı bir beyin örgütlemeye çalıştığı Urartu adlı beylik de bu saldırılara direnenler arasındaydı. Asur baskı ve yağmalamalarına rağmen, Urartular 9. yüzyılın ortalarında, ilk büyük kralları I. Sarduri önderliğinde Tuşpa'yı (Van) başkent yaparak bir devlet kurdular.

III. Salmanassar yaşlanıp, seferlere bizzat katılmadığı dönemde, Assur Krallığı'nın birçok eyalet üzerindeki kontrolü de zayıflamıştı. Büyük sorumluluk verilerek atanan valilerden bazıları yönetim bölgelerinde yerel krallar gibi davranmaya başlamışlardı. Bu ortamdan yararlanan ve tahtı ele geçirmek isteyen III. Salmanassar'ın kardeşi Assur-dan'in-apla'nın önderliğinde başlayan bir isyana, yöneticileriyle birlikte toplam 27 büyük kent katılmıştır. III. Tiglat-pileser (745-727), tahta çıktıktan kısa süre sonra iç karışıklıktan tümüyle bastırmış ve askeri seferlerini, gerileme dönemi öncesinde III. Salmanassar'ın ulaştığı sınırlarına ve daha ötelere yönelmiştir. Eskiden vergi vermek koşuluyla varlıklarını koruyan yerel krallıkları eyaletlere dönüştürdü. Yeni Asur döneminde sık sık uygulanan nüfus nakillerinin büyük bölümü bu dönemde gerçekleştirildi. Nakledilenlerin çoğu Kaldeliler, Aramiler ve Medlerdi. Kral ve yöneticiler arasındaki haberleşmeyi hızlandıran bir de posta teşkilatı kuruldu. Böylece ülkenin dört bir yanındaki gelişmelerden kısa sürede haberdar olunuyor ve edinilen istihbarat doğrultusunda harekete geçilebiliyordu. Güneydeki problemlerin odak noktasını oluşturan Babil, Kaidelilerin 729 yılındaki isyanı sonrasında doğrudan Asur'a bağlandı. Yerel kral veya atanan bir yönetici yerine Tiglat-pileser kendini Babil kralı ilan etti. Kral listelerinde 728 ve 727 yıllarında Tiglat-pileser'in ardından da V. Salmanassar'ın Babil kralı olduğu kaydedilir. Tiglat-pileser 727 yılında öldüğünde, arkasında Basra Körfezi'nden Mısır'a, Anadolu ve Kilikya'ya dek uzanan güçlü bir imparatorluk bırakmıştı. Onu izleyen V. Salmanassar'ın (726-722) etkinlikleri konusunda oldukça az bilgimiz vardır. Yeni kral kısa iktidarlık döneminde babası gibi, özellikle askeri eylemlere girişmiştir.

V. Salmanassar bir saray entrikası sonucu öldürülmüş ve yerine, yalnızca bir yazıtta III. Tiglat-pileser'in oğlu olduğu belirtilen II. Sargon geçmiştir. II. Sargon döneminde, Anadolu'da Kargamış, Kue, Atuna, Tabal ve Melid gibi Geç Hitit krallıkları, Muşkili Mita olarak adlandırılan Frig kralı Midas'ın da desteğini alarak Asur'a karşı bir cephe oluşturma çabasıydılar. Assur İmparatorluğu, Doğu Akdeniz kıyılarında yayılmayı hedeflerken, yerel krallıkları destekleyen Mısır'la karşı karşıya gelmiştir. Güney Mezopotamya'daki çözümlenemeyen Babil sorunu da işin içine Elam ordularının karışmasıyla yeni boyutlar kazanmıştır. Torosların kuzeyindeki Urartu Devleti ise Kafkaslardan gelen göçebelere güneye yönlendirmeyi başarmış, İran'da Medlerle, Anadolu'da da Friglerle Asur'a karşı bir ittifak oluşturmayı başarmıştı. Asur bu süreçten Sargon'un liderliğinde, merkezde yeni bir başkent inşa ederek, sınırlarda ise denetlediği ve egemen olduğu alanları genişleterek, kısacası daha da büyüyerek çıkmıştır. Sargon, iktidarının sonuna doğru Urartu ve Elam'ı baskı altına almayı başarmış, Muşkili Mita ve Mısır'da üstünlüğünü kabul ettiren bir barış gerçekleştirmişti. Babil üzerinde ise egemenliğini ilan etmişti. Ancak Toroslar ve kuzeyindeki Tabal kralları bir türlü boyun eğmemekteydi. Sargon 705 yılında Tabal'a karşı yaptığı geniş çaplı bir hareket sırasında ölmüş ve yerine oğlu Sanherib geçmiştir.

Sanherib (704-681) beklemediği bir anda tahta çıkmasına rağmen, ülke problemlerini iyi bildiği için, kısa sürede olumsuz gelişmelere karşı önlem ve çareler

geliştirmeye başlamıştır. Dönemindeki askeri faaliyetler ağırlıklı olarak güneyde Babil bölgesinde, batıda Anadolu ve Doğu Akdeniz kıyısında yürütülmüştür.

Sanherib'in torunu Asurbanipal'den sonra, Babil'i ele geçiren Kalde Sülalesi, Elam ve Arap kabilelerinin desteğini de alarak bölgesel bir güç olmuş; sınırlarını Asur'un merkezi bölgesine kadar genişletmişti. Bu dönemde Assur ülkesinin geniş sınırları içindeki birçok eyalette güven ve istikrarın sarsıldığı ve vergilerin yeterince toplanamadığı anlaşılmaktadır. Asur için sonun başlangıcını, 614 yılında Med ordusunun Asur ülkesine saldırarak iki eski başkent olan Asur ve Nimrud'u ele geçirmesi oluşturmuştur.

Ninive kentinden kurtulmayı başaran kraliyet ailesi, Güneydoğu Anadolu'da bulunan ay tanrısı Sin'in kutsal kenti Harran'da bir süre daha varlığını sürdürdü. Ancak Mezopotamya'ya egemen olan Babilliler ve Anadolu'ya doğru ilerleyen Medler, bu son direnç noktasını da 609'da ele geçirerek Asur'u tarih sahnesinden sildiler.

Seçilmiş Kaynakça

- Füzuan Kınal, Eski Mezopotamya Tarihi, TTK Yayınları, Ankara, 1982.
- L.Gürkan Gökçek, Asurlular, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2015.
- Ekrem Memiş, Eskiçağda Mezopotamya, Ekin Kitabevi Yayınları, 2020.
- Kemalettin Köroğlu, Eski Mezopotamya Tarihi, İletişim Yayınları, 2013.